

педагогічна комісія. Термін навчання у початковій ланці освіти у цих класах на один рік довший, ніж у звичайних. Відповідних змін зазнають і навчальні програми.

Доповнюючи одні одних, класи компенсуючого навчання і класи вирівнювання поряд з іншими формами корекційно-розвивального навчання створюють платформу для того, щоб кожна дитина, яка має особливі освітні потреби, навчаючись в загальноосвітній школі, отримала той вид і той об'єм необхідної їй допомоги, якої вона потребує.

У Російській Федерації створено розвинуту систему соціально-педагогічного супроводу дезадаптованої дитини в загальноосвітній школі. Видано чимало нормативних документів, наукових та праць, розроблено спеціальне науково-методичне і програмне забезпечення. Досвід російської системи освіти потребує детального вивчення і може бути творчо розвинений у роботі українських загальноосвітніх шкіл.

Література

1. Вестник образования. – 1992. – №11. – С. 5 – 12.
2. *Вострокнутов Н.В.* Школьная дезадаптация: ключевые проблемы диагностики и реабилитации // Школьная дезадаптация. Эмоциональные и стрессовые расстройства у детей и подростков. – М., 1995. – С.8 – 11.
3. *Выготский Л.С.* Диагностика развития и педологическая клиника трудного детства // Собр. соч.: В 6 т. – М., 1984. – Т.5.
4. *Гонеев А.Д., Лифинцева Н.И., Ялпаева Н.В.* Основы коррекционной педагогики / Под ред. *В.А. Сластинина.* – М.: Академия, 1999. – 280 с.
5. *Калмыкова З.И.* Проблема преодоления неуспеваемости глазами психолога. – М., 1982.
6. *Кащенко В.П.* Педагогическая коррекция.- М.: Академия, 2000. – 304 с.
7. *Коррекционная педагогика в начальном образовании / Под ред. Г.Ф Кумариной.* – М.: Академия, 2001. – 320 с.
8. *Специальная педагогика: / Под ред Н.М. Назаровой–* М.: Академия, 2000. – 400 с.

УДК 37.013.42

Ю.Б. Ступаченко

ХАРАКТЕРИСТИКА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ НА ПРИКЛАДІ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ А.С. МАКАРЕНКА

Анотація. У статті аналізуються соціально-педагогічні умови формування емоційної культури неповнолітніх правопорушників на прикладі педагогічної системи А.С. Макаренка.

Ключові слова: емоційна культура, неповнолітні правопорушники, педагогічна система А.С. Макаренка.

Аннотация. В статье анализируются социально-педагогические условия формирования эмоциональной культуры несовершеннолетних правонарушителей на примере педагогической системы А.С. Макаренко.

Ключевые слова: эмоциональная культура, несовершеннолетние правонарушители, педагогическая система А.С. Макаренко.

Annotation. The social pedagogical conditions of the forming of the emotional culture of the delinquents juveniles that based on the example of the A. S. Makarenko's system are analysed in research.

Key words: emotional culture, delinquents juveniles, the A. S. Makarenko's system.

Постановка проблеми. Підвищення ефективності роботи системи сучасних пенітенціарних закладів для неповнолітніх неможливо без спрямування зусиль педагогічного персоналу саме на перебудову світогляду вихованців, зміну їх ціннісних орієнтацій з асоціальних, антигромадських на соціально прийнятні.

Як свідчать сучасні дослідження, сприйняття особистістю, переведення у „внутрішній план” загальнолюдських цінностей та вироблення власних ціннісних орієнтацій неможливі тільки на рівні усвідомлення. У цьому процесі активну роль відіграють емоції. Емоційна природа процесу інтеріоризації підтверджується багатьма дослідженнями. У них показано, що соціальні цінності сприймаються не лише свідомістю, раціональним мисленням, але й насамперед почуттями та емоціями. Через це на сучасному етапі розвитку пенітенціарної педагогіки як науки та практики особливого значення набуває проблема виховання духовної культури особистості та її важливої складової – емоційної культури.

Аналіз досліджень і публікацій з зазначеної проблеми. У психолого-педагогічних працях останніх років усе більше спостерігається тенденція виділення емоційної культури в самостійну сферу, важливу характеристику особистості сучасної людини. На необхідність звертати увагу вихованців на зміст емоційного стану оточуючих, навчити їх відчувати та сприймати, чуйно ставитись до настрою інших зазначали ще Я.А. Коменський, Ж.Ж. Руссо, І. Песталоцці, Н.К. Крупська, С.Т. Шацький, А.С. Макаренко.

Різні аспекти проблеми впливу емоцій на розвиток, поведінку і діяльність людини розглядалися багатьма вченими при аналізі теоретико-методологічних основ сфери почуттів людини, специфіки діяльності, свідомості, спілкування, потребово-мотиваційної сфери, мовлення, пам'яті, сприйняття і уваги (Л.С. Виготський, О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн, Н.Н. Рейнвальд, Б.Г. Ананьєв, Л.І. Божович, О.О. Бодальов, Я. Рейковський). Соціально-педагогічні умови виховання емоційної культури підлітків стали предметом дослідження О.В. Турської. Питання розвитку емоційної сфери особистості знайшли відбиття у працях П. Анненікової, І.А. Бартеневої, А. Валона, І.П. Сопрун, П.М. Якобсона, Я.З. Неверовича, А.В. Запорожця.

Огляд наукових досліджень свідчить, що проблема формування емоційної культури неповнолітніх правопорушників та шляхи її формування досі не стала предметом системного вивчення. Недостатність наукового обґрунтування та бачення шляхів формування емоційної культури у вихованців пенітенціарної системи стримує проведення необхідних перетворень у цій сфері, знижує результативність діяльності виправних установ і, в результаті, перешкоджає здійсненню ними визначених законодавством соціально-виховних функцій.

У процесі пошуку нових освітніх підходів, способів і засобів виховання емоційної культури у підростаючого покоління одним із невикористаних резервів є трансформування надбань педагогіки А.С. Макаренка, блискучі результати виховної системи якого всесвітньо відомі.

Таким чином, метою зазначеного дослідження є аналіз соціально-педагогічних умов формування емоційної культури неповнолітніх правопорушників на прикладі педагогічної системи А.С. Макаренка та оцінка з погляду доцільності їх впровадження в систему сучасних пенітенціарних закладів.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, що хоча А.С. Макаренко не використовував термін „емоційна культура”, він все ж робив спроби виокремити почуття та емоційні стани у важливу складову моральної культури особистості. „Виховати справжній більшовицький характер – означає виховати людське почуття. Я впевнений, що якщо ми не виховаємо людське почуття як треба, тоді, значить, ми нічого не виховаємо” [2, с. 270].

Аналіз визначень поняття „емоційної культури”, що надається в психолого-педагогічній літературі, дозволив дійти висновку, що емоційна культура – це інтегративна

сукупність якостей особистості, комунікативних умінь та вмінь, що забезпечують здатність адекватно виявляти власні емоції та реагувати на емоції інших, керувати емоційним станом та емоційними реакціями на зовнішні та внутрішні чинники. Знайомство з працями, в яких конкретизується зміст та структура емоційної культури, свідчить про те, що необхідними та достатніми її складовими компонентами є: мотиваційно-ціннісний; когнітивний; діяльнісно-поведінковий; саморегулюючий; емоційно-вольовий [8; 9].

Сучасні дослідження (О.Д. Питлюк-Смеречинська, А.Д. Глоточкин, В.Ф. Пирожков, М.Б. Сандомирський, С.В. Горенко) зазначають, що вихованці пенітенціарних закладів відрізняються низьким рівнем емоційного життя й нерозвиненістю естетичних, моральних почуттів, із переважанням емоцій над розумом. На думку дослідників певна монотонність життя у закладах реабілітації закритого типу й повна відсутність можливості одержання нового морально-естетичного досвіду, постійне переживання негативних вражень, пов'язаних з перебуванням у місцях позбавлення волі, як наслідок, призводять до формування в більшості неповнолітніх депресивних станів, що руйнівню впливають на психіку правопорушників.

Необхідно зауважити, що той виховний матеріал, з яким довелося працювати А.С. Макаренку, також не відрізнявся високим рівнем емоційної культури, про що свідчить наступне: „Хлопці наші являли в середньому комбінування доволі яскравих рис характеру з досить вузьким культурним станом. Переважна більшість яких була малограмотною або взагалі неграмотною, майже всі звикли до грязі та вошей, по відношенню до інших людей у них виробилась постійна захисно-погрожуюча поза примітивного героїзму.

У перший рік особливе занепокоєння у нас викликало постійне прагнення до сварок один з одним, страшенно слабкі колективні зв'язки, що руйнувалися на кожному кроці через кожну дрібницю...Лишався, відповідно, широкий простір для будь-якого свавілля, для виявлення здичавілої, випадочної в своїй самотності особистості. Картина у цілому була тяжкою” [7, с. 74].

Високий рівень емоційної культури особистості не формується стихійно. Зростання ступеня емоційної вихованості колоністів в системі педагога-практика здійснювалося раціонально організованою системою навчально-виховного процесу з дотриманням сукупності умов, що проїмали всі сфери життєдіяльності вихованців. Однією з важливих умов формування емоційної культури особистості є сприятлива емоційна атмосфера. Адже відомо, що на формування емоційної культури особистості негативно відображається „психологічний клімат”, що будується в колективі на несправедливих звинуваченнях, бездушні, зневажливому ставленні, ігноруванні інтересів, приниженні почуття людської гідності. Негативний психологічний клімат, що панував на перших етапах розвитку колонії часто призводив до конфліктних ситуацій, викликав та закріплював негативні емоції.

Особлива роль у встановленні позитивного емоційного клімату в колонії належала А.С. Макаренку, його професіоналізму, вмінню ефективно організації життєдіяльності вихованців, в основі якої лежала ідея захищеності кожного вихованця колонії: „Ідея захищеності особливо повинна бути присутньою в колективі та прикрашати його стиль. Вона повинна бути створена там, де є гордість колективу, де є вимога до кожної особистості, тобто де кожна особистість почуває себе захищеною від насильства та самодурства, від знущань. І ця захищеність впливає з досвіду. Я добився, що найменші, найніжніші хлопчики та дівчатка 10 – 12 років не відчували себе молодшими членами колективу. В праці – так, в ділі – так, але в самопочутті, у впевненості в собі вони почували себе чудово захищеними, так як вони відчували, що ніхто не зможе їх образити, так як кожен образений буде захищений не лише своїм загоном, бригадою, мною, а більш того – першим пересічним товаришем” [6, с. 83].

Створенню позитивного емоційного клімату сприяло вміння педагога розуміти настрої колоністів, що: „...вмів з першого погляду, за зовнішніми ознаками, за невловимими гримасами, фізіономії, по голосу, за ходою, ще за якимись завитками особистості, можливо навіть за запахом...” [7, с. 342].

Антон Семенович відрізнявся високим рівнем розвитку саморегуляції емоційних станів, приклад чого активно наслідували та привносили до власного репертуару поведінки колоністи: „Ваше виховне ставлення має значення навіть у тому випадку, коли на вас ніхто не дивиться. І це не містика... Необхідно вміти управляти своїм настроєм. Якщо ви будете у своєму кабінеті плакати та ридати, це теж буде всім відомо і складе певне враження. Це проявляється у кожній дрібниці...” [2, с.260 – 262]. Як істинному майстру своєї справи, А.С. Макаренку був притаманний емоційний контроль не лише за власними емоційними реакціями, а також емоційні стани вихованців знаходились на обліку педагога. Прагнення і вміння вносити у стосунки позитивні емоції, засобом виявлення яких був прояв доброти і взаємоповаги сприяло створенню відповідної емоційної атмосфери процесу ресоціалізації неповнолітніх правопорушників, яка забезпечувала необхідні умови для виховання емоційної культури вихованців. „Постійна бадьорість, ніяких похмурих облич, ніяких кислих виразів, постійна готовність до дії, радісний настрій, саме мажорний, веселий, бадьорий настрій, але зовсім не істеричність. Готовність до корисних дій, до дій цікавих, до дій зі змістом, з сенсом, але ні в якому разі до безтолочі, вищання, крику, не до безглуздих зоологічних дій” [6, с. 81].

До числа умов виховання емоційної культури особистості необхідно віднести задоволення потреби у спілкуванні, розширенні сфери емоційних вражень.

Дослідженнями встановлено, що з віком потреба у спілкуванні, в розширенні сфери емоційних вражень збільшується. У відповідності до цього, А.С. Макаренко у навчально-виховному процесі створював умови для задоволення цих базових потреб підліткового та юнацького віку. Система різновікових загонів, навчально-трудова, виробнича, дозвіллева діяльність занурювали вихованців у систему тотальної взаємодії і спілкування усіх з усіма. Крім того, у колонії та комуні постійно функціонував театр, у діяльності якого брали участь практично всі вихованці, що дозволяло їм ще більше розвинути комунікативні навички. „Я надавав великого значення театру. Тому що завдяки йому набагато покращилась мова колоністів і взагалі значно розширився світогляд” [7, с. 243].

А.С. Макаренко стояв на позиціях педагогіки співробітництва, що проявлялася в реальній можливості кожного вихованця висловити свою думку в колективі вихованців та вихователів, привчаючи дітей до уважного вислуховування один одного та розуміння. Дотримання етики дискусії, яка дуже часто панувала на загальних зборах, раді командирів комунарів допомагала вихованцям у майбутньому жити серед людей – цінувати і шанувати їх, не ображати і водночас ввічливо відстоювати свої погляди, не дозволяючи іншим принижувати себе.

Обстановка, яка ґрунтувалася на повазі та довірі до вихованців з боку педагогічного складу, що впливала з макаренківської формули ставлення до особистості – „якомога більше вимоги до людини та якомога більше поваги до неї” – сприяла їх інтелектуальному, трудовому, творчому розкріпаченню, а крім того, стимулювала позитивні емоції, на основі яких формувалися чуйність, взаємодопомога.

І в теорії, і на практиці А.С. Макаренко керувався положенням про те, що кращим шляхом виховання є створення умов, коли вихованці опиняються водночас і в становищі вихователів, що обумовило відкритість закладу для зовнішніх впливів. Колоністи завжди знаходились в тісних господарських, культурних стосунках з навколишнім середовищем. „Колонія імені Горького ніколи не була замкнутою організацією. Вже з двадцять першого року наші зв'язки з так би мовити „оточуючим населенням” були досить різноманітні та широкі” [7, с. 187].

Як вже було зазначено, однією з вихідних умов формування емоційної культури особистості є розширення сфери емоційних вражень, що задовольняє потребу емоційного

насичення організму. Емоційне голодування настільки ж реальне явище, як і голодування мускульне. Воно виявляється у формі нудьги і туги. А.С. Макаренко усвідомлював той факт, що життєдіяльність колективу дітей має відбуватися у коловороті яскравих, емоційно забарвлених подій. „Звичайний день у колонії був і тоді чудовим днем, сповненим праці, довіри, людського товариського почуття і завжди сміху, жартів, підйому і дуже гарного, бадьорого тону” [7, с. 103].

Так, потреба у емоційному насиченні задовольнялася головним чином у процесі боротьби за досягнення самих різних цілей, які висував перед собою колектив під чуйним керівництвом А.С. Макаренка. Таким чином, діяльність вихованців доповнювалась „системою перспективних ліній”, тобто системою колективних цілей (ближніх, проміжних і віддалених), які колектив реалізував у процесі спільної учбово-виробничої діяльності. Життя колективу протікало в атмосфері постійного цілепокладання, постійної спрямованості в майбутнє, що сприяло формуванню у дітей і юнацтва рефлексії майбутнього – наріжної домінанти цивілізованої людини, яка характеризується тим, що майбутнє виступає для неї мотиваційним чинником, що впливає на її поведінку. Використання системи перспективних ліній формує у дітей соціальний оптимізм, прагнення досягти власною працею „завтрашньої радості”, де знаходить своє відображення мотиваційно-ціннісний компонент емоційної культури.

Наступною умовою виховання емоційної культури підлітків, що було впроваджено в системі А.С. Макаренка є об’єктивний рівень сформованості образу власного „Я”.

Так, образ особистого „Я” – ключ до особистісних якостей та поведінки вихованця пенітенціарного закладу. Визнаючи величезну роль образу власного „Я” в становленні повноцінної особистості, М. Мольц зазначав, що всі дії, почуття, вчинки завжди узгоджуються з цим образом. Людина, яка уявила себе невдахою, на його думку, завжди знайде спосіб завалити доручену їй справу. Тому „уявлення про самого себе – це передумова, база, фундамент, на якому перебуває наша індивідуальність, і воно визначає особливості і нашої поведінки... Тому і створюється враження, неначе весь наш повсякденний досвід підтверджує, а значить, і постійно підсилює наш образ власного „Я” [5, с. 24].

Підлітки потрапляли в колонію з певною мірою сформованим образом власного „Я”, на якому відображався негативний емоційний досвід переживань, що складався у відповідності до того стилю життя, норм поведінки, складних життєвих обставин, в яких вони опинилися в перехідний період державотворення. Поступово це призводило до відчуженості та втрати емоційного контакту не лише з оточуючим середовищем, але й з власним „Я”. Результатом чого стало формування ворожого ставлення до оточуючих: „...по відношенню до інших людей у них виробилася постійна захисно-погрожуюча поза примітивного героїзму” [7, с. 74]. Вихованці рідко відрізнялися милосердям, чуйністю до оточуючих та самих себе. Самотність є характерною рисою особистості з емоційними рубцями.

Так, майстерно організованою навчально-виховною роботою з „дітьми, що одичавіли в своєму одиночті” А.С. Макаренко, по суті, постійно переконував їх у тому, що корінь зла знаходиться у створеному ними самими хибному образі власного „Я”. Він не обмежувався словами, а створював умови, в яких вихованцям доводилось змінювати образ власного „Я” на краще. А.С. Макаренко зумів побудувати свою роботу таким чином, що кожен вихованець мав можливість побачити сильні та слабкі сторони своєї особистості, спрямувати зусилля на розуміння свого власного „Я”, переконатися в його можливостях.

Підтримуючи вікову потребу вихованців підліткового та юнацького віку до дорослості та самостійності, Антон Семенович створював можливості для соціально цінної спрямованості активності колоністів. Така підтримка проявлялася в авансовій довірі вихователя до можливостей вихованців, у нових способах і формах взаємодії з ними, у наданні їм широких можливостей для самореалізації. Тому важливою умовою

виховання емоційної культури особистості є накопичення позитивного досвіду, що в практиці Антона Семеновича здійснювалося шляхом створення в умовах життя колонії ситуацій успіху. Емоційно вихована людина виростає не з тієї дитини, якій розповідали про любов, людські радощі та печалі, а з тієї, хто пережив, відчув ці емоції у власному житті. „Наша впевненість у собі, самовладання результат особистого практичного досвіду, а не чистого знайомства з теорією” [5, с. 21].

Антон Семенович був глибоко переконаний у тому, що не можна виховати, розвинути певні якості особистості, якщо не поставити її у відповідні для цього умови: „Ні метод парного впливу від випадку до випадку, ні метод сприятливого протиставлення, ні метод помірності та тиші, а організація колективу, організація вимог до людини, організація реальних, живих, цільових спрямувань людини разом з колективом, – ось що повинно скласти зміст нашої виховної роботи” [4, с. 425]. У колективі забезпечувалась захищеність свободи та прав особистості, створювались стосунки, в яких особистість могла реалізувати свою свободу. Важливе значення в ньому надавалось організації комплексу різноманітних видів життєдіяльності (виробничої, навчальної, культурної, дозвілєвої, побутової і т.д.), що значно розширювало діапазон емоційного, соціального, виробничого досвіду вихованців. Звертаючи особливу увагу на формування досвіду вихованців, А.С. Макаренко зазначав на необхідності того, щоб „дитяче життя було організоване як досвід, що виховує певну групу звичок” [2, с. 347].

Організація колективу, на думку А.С. Макаренка, повинна розпочинатись з вирішення питання про первинний колектив у формі різновікових загонів, що „створює більш тісну взаємодію дітей з різним віком і є єдиною умовою постійного накопичення досвіду та передачі досвіду старших поколінь” [4, с. 18]. У таких умовах природно формувались такі суспільно-значущі риси, як емпатійність, повага до людини, великодушність і вимогливість, якості майбутнього сім'янина, відповідальність та ін.

З поняттям відповідальності в педагогічній системі А.С. Макаренка тісно пов'язаний принцип паралельної дії тобто вплив на особистість через колектив. А. Берсон щодо зазначеного наголошує: „Ідея індивідуальної відповідальності зовсім не проста, солідарність між членами групи спочатку є такою, що всі повинні певною мірою відчувати себе причетними до вади іншого...” [1, с. 132].

В свою чергу Е. Дюркгейм пояснює саму природу девіацій тим, що в основі стабільного функціонування суспільства лежить феномен соціальної солідарності, а будь-які відхилення від нього призводять до соціальної дезорганізації [1, с. 224 – 225]. Саме колектив, що являє собою модель стосунків, які існують у суспільстві, є „місцем для тренування соціальних стосунків”, „полем” для здобуття досвіду „бути особистістю”. Макаренко неодноразово писав про права та активну позицію кожного члена колективу, де „особистість виступає в новій позиції виховання – вона не об'єкт виховного впливу, а його носій – суб'єкт” [6, с. 142].

Наступною соціально-педагогічною умовою становлення емоційної культури вихованців А. С. Макаренка стала організація емоційного самовиховання, яке вимагало опанування колоністами ряду вмінь: не замикатися в самому собі від дрібних образ, не нудьгувати, відкидати негативні емоції, вміння управляти своїми бажаннями, контролювати свої емоції, настрої, правильно оцінювати емоційну ситуацію і адекватно на неї реагувати, вміти щиро пробачати, співпереживати, співчувати (емпатійність), шанобливо ставитися до оточуючих, вести повноцінне активне життя, вірити в майбутнє.

Так, особливої уваги під час організації емоційного самовиховання А.С. Макаренко поряд з умінням створювати навколо себе „постійний мажор”, здатність до руху, енергії, дії надавав саме вмінню керувати, „гальмувати” власні емоційні прояви, бачити та поважати інтереси іншого: „Гальмувати себе – це дуже важка справа, особливо в дитинстві, воно не приходить від простої біології, воно може бути лише виховано. Гальмувати себе потрібно на кожному кроці, і це повинно перетворитися на звичку. І комунари чудово знають, що людина без гальма – це зіпсована машина. Це гальмування

відбивається у кожній психічній та фізичній дії, і особливо воно виявляється в суперечках та сварках. Як часто сваряться діти тому, що вони не мають здатності до гальмування.

Виховати звичку поступитися товаришу – це доволі складна справа. Я домігся цієї поступливості виключно з міркувань колективної користі. Я домігся того, що раніше, ніж діти пересваряться, – стоп, гальмо, і вже сварка не відбувається. Тому я домігся того, що в комуні по цілих місяцях не було сварок між товаришами, а тим паче бійок, пліток, інтриг один проти одного. Я добився цього не упором на те, хто правий, а хто винний, а виключно вмінням гальмувати себе” [6, с. 84].

Емоційне виховання не можна розглядати у відриві від естетичного. Естетика міжособистісних стосунків, внутрішнього світу особистості часто обумовлена зовнішнім потенціалом оточуючого середовища. А.С. Макаренко зазначав: „Діти дуже чутливі до естетики, хоча розуміння її у них своєрідне... Дітям зазвичай здається гарним все, що вони люблять” [4, с. 293], „Ніколи не забувайте аксіоми: „Прагнення до краси, міцно закладено природою в кожній людині, є кращим важелем, яким можна повернути людину до культури”. Педагог розглядав естетику „як фактор сам по собі виховувчий” [3, с. 88]. Тому естетизація життєдіяльності колоністів в практиці педагога-новатора виступала окремою соціально-педагогічною умовою, що сприяла розвитку емоційної культури вихованців.

Процес естетизації життєдіяльності колоністів відбувався за двома напрямками: естетизація відносин; естетизація зовнішнього середовища. Реалізація першого напрямку ґрунтувалася на діалектичній взаємообумовленості філософських категорій форма – зміст. Справжнім винаходом організації життєдіяльності колоністів було запозичення воєнізованої форми – загони-командири, що отримало значний резонанс в середовищі вихованців, адже задовольнялась актуальна для них потреба у „військово-партизанській романтиці”.

Так, особливої уваги в аспекті формування саморегулюючого компоненту емоційної культури вихованців колонії заслуговує встановлена зовнішня форма поведінки у ділових стосунках колоністів, якій А.С. Макаренко надавав великого значення: „...форма ввічливості в ділових стосунках дуже корисна, вона мобілізує волю, вона примушує людину почувати себе зібраною, вона підкреслює тип ділових стосунків, вона привчає людину розрізняти: це дружба, це сусідство, це любов, це приятельство, а ось це – справи” [6, с.84 – 85]. Антон Семенович підкреслював, що норми зовнішньої поведінки мають сенс лише у випадку, коли виховується загальний певний стиль, що характеризується високим рівнем саморегуляції, відповідальності перед собою та членами колективу, чітким виконанням обов’язків, захищеністю членів колективу, мажорною домінантою в діяльності та взаємовідносинах.

Значної уваги в емоційному вихованні колоністів А.С. Макаренко надавав естетизації зовнішнього середовища. Так, А.С. Макаренко зазначав: „Я не уявляю собі колективу, в якому дитині хотілося б жити, яким би вона пишалася, не уявляю собі такого колективу негарним з зовнішнього боку. Не можна зневажати естетичним боком життя, а якраз ми, педагоги, дуже часто страждаємо деяким нігілізмом по відношенню до естетики. Естетика костюма, кімнати, східців, станка має аніскільки не менше значення, ніж естетика поведінки. А що таке естетика поведінки? Це саме поведінка оформлена, що отримала якусь форму. Форма сама є ознакою більш високої культури.... Діти мають свій тип емоційності, свою ступінь виразності духовних рухів. І краса в дитячому колективі не завжди може повторювати красу колективу дорослих” [2, с. 200 – 203].

Висновки. Таким чином, А.С. Макаренко реалізована наступна сукупність наведених соціально-педагогічних умов для формування емоційної культури вихованців-колоністів: створення сприятливої емоційної атмосфери; задоволення потреби у спілкуванні та розширення сфери емоційних вражень; формування об’єктивного рівня сформованості образу власного „Я”; накопичення позитивного емоційного досвіду

шляхом створення в умовах життя колонії ситуацій успіху; організація емоційного самовиховання; естетизація життєдіяльності колоністів.

Аналіз педагогічної спадщини А.С.Макаренка та результатів його практичної діяльності доводить їх дієвість, потужність, гуманістичність та актуалізує питання впровадження його педагогічних надбань у практику функціонування сучасної пенітенціарної системи для неповнолітніх.

Література

1. Галагузова М.А. Социальная педагогика. – М.: ВЛАДОС, 2000. – С. 224 – 225.
2. Макаренко А.С. О моем опыте: Пед. соч. в 8 т. – М.: Педагогика, 1984. – Т.4. – 367с.
3. Макаренко А.С. С любовью и тревогой. – К.: Изд-во Украинской сельскохозяйственной академии. – 1989. – С. 88.
4. Мольц М. Я – это Я. Или как стать счастливым / Пер. с англ. – Л.: Лениздат, 1992. – С. 24.
5. Макаренко А.С. Избранные произведения в трех томах. – К.: Рад. шк., 1984. – Т. 3. – 575 с.
6. Макаренко А.С. Избранные произведения в трех томах. – К.: Рад. шк., 1983. – Т.1. – 496с.
7. Турська О.В. Соціально-педагогічні умови виховання емоційної культури підлітків // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – №5. – С. 52 – 56.
8. Кондрашова П.В., Соколова Л.Е. Формирование эмоциональной культуры старшеклассников средствами учебно-воспитательного процесса. – Кривой Рог: КПИ, 1994. – 68с.

УДК 371.78

Л.Д. Тарнавська

ДО ПИТАННЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПЕРШОКУРСНИКІВ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Анотація. У статті розглядаються аспекти соціалізації студентської молоді, визначається роль практичного психолога психологічної служби університету у вирішенні проблем адаптації першокурсників та запитів викладачів.

Ключові слова: соціальна адаптація, депривація, фрустрація, дезадаптація.

Аннотация. В статье рассматриваются аспекты социализации студенческой молодежи, определяется роль практического психолога психологической службы университета в решении проблем адаптации первокурсников и запросов преподавателей.

Ключевые слова: социальная адаптация, депривация, фрустрация, дезадаптация.

Annotation. The article deals with the aspects of socialization of the student youth. The role of a psychologist-counselor of a university psychological service is highlighted in the context of solving the problem of freshmen adaptation and of practical help for teachers.

Key words: social adaptation, deprivation, frustration, disadaptation.

Практичний психолог посідає особливе місце в освіті, тому що саме там відбувається значна частина найважливіших процесів, пов'язаних із розвитком і становленням особистості. Першочергова функція практичного психолога психологічної служби Черкаського національного університету – забезпечити психологічну підтримку та безпеку кожного студента, сприяти розвитку його особистості в умовах визначеного